

Doğal ve Kültürel Mirasın Hayati Sorunu: İstisnai Evrensel Değer (UNESCO Dünya Mirası Listesi)

Bilge Kağan ŞAKACI¹

Özet

UNESCO insanlık için istisnai değer taşıyan doğal ve kültürel mirasın belirlenmesi ve korunmasını teşvik etmektedir. Ayrıca Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi kültürel ve doğal mirasın korunmasına yönelik en önemli hukuki düzenleme niteliğindedir. 2014 itibarıyla 161 Taraf Devlete ait 1007 Dünya Mirası bulunmaktadır. 1007 yerin 779'u kültürel, 197'si doğal ve 31'i karma varlıktır. Eğer bir varlık on kriterden bir veya daha fazlasını karşılıyor ise Komite bu varlığın istisnai evrensel değere sahip olduğunu kabul eder. Bir varlığın istisnai değere sahip olduğunun düşünülmesi için bir varlığın özgünlük ve /veya bütünlük şartlarını karşılaması ve korunmasının sağlanması için yeterli muhafazaya ve yönetime sahip olması gereklidir. İstisnai evrensel değer, ulusal sınırları aşan ve tüm insanlığın bugünkü ve gelecek kuşakları için ortak öneme sahip bir doğal ve/veya kültürel önemi ifade etmektedir. Çalışmanın amacı istisnai evrensel değeri analiz etmektir. Çalışma literatür taraması kaynaklı teorik bir çalışmadır. Makaledeki tartışmada birincil veri kaynağı olarak Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ile Dünya Mirası Konvansiyonunun Uygulanmasına Yönelik İşlevsel İlkeler kullanılırken, araştırma aynı zamanda konu ile ilgili ikincil kaynakların kullanımıyla güçlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğal Miras, Kültürel Miras, UNESCO, İstisnai Evrensel Değer

Natural and Cultural Heritage's Vital Problem: Outstanding Universal Value (UNESCO World Heritage List)

Abstract

UNESCO seeks to encourage the identification and protection of natural and cultural heritage, considered to be outstanding value to humanity. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage is the most important legal document about cultural and natural heritage. As of 2014, there are a total of 1007, World Heritage Sites located in 161 different states around the world. Of the 1007 sites, 779 are cultural, 197 are natural and 31 are mixed properties. The Committee considers a property as having outstanding universal value if the property meets one or more of the ten criteria. Moreover, a property must also meet the conditions of authenticity and/or integrity and must have an adequate protection and management system to ensure its safeguarding. Outstanding Universal Value means natural and/or cultural significance which is so exceptional as to transcend national boundaries and to be of common importance for present and future generations of all humanity. The aim of the study is to analyse outstanding universal value. The study is a theoretical one that is rooted in the related literature. While the convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage along with operational guidelines for the implementation of the World Heritage Convention are the primary data source for the discussions, the research also uses secondary sources to strengthen the arguments of this article.

Keywords: Natural Heritage, Cultural Heritage UNESCO, Outstanding Universal Value

¹ Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Eskişehir-TÜRKİYE,
E-posta: ksakaci@gmail.com

Giriş

İnsanoğlu belirli dönemlerde yaşadığı alanları değerli kılmış ve gelecek kuşaklara kültürünü taşıyacak büyük eserler ve izler bırakmıştır (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2014: 1). Dünya mirası “geçmişimizden bize kalan, günümüzde onunla birlikte var olduğumuz ve gelecek kuşaklara bırakacağımız mirasımızdır. Kültürel ve doğal mirasımızın her biri, yeri doldurulamaz hayat ve ilham kaynaklarıdır.” (Torcu, 2013: 2).

Günümüzde hemen hemen her ülke, mevcut değerleri gelecek kuşaklara aktarabilme, ülkeler arasında itibarlı bir konuma sahip olma arzusu gibi nedenlerden dolayı sahip olduğu kültürel ve doğal varlıkları korumak ve uluslararası alanda tanıtabilmek için çaba göstermektedir. Bu çaba bir yandan ekonomik bakımdan büyük masraflar gerektirirken, öte yandan küresel turizm pastasından alınacak pay da ülkeleri bu konuda çalışmaya sevk etmektedir (Akpınar, 2007: 82).

“Ortak Geleceğimiz” de savunulan sürdürülebilir kalkınma tezinin moral temelini “gelecek kuşaklara sorumluluk” oluşturur. Öte yandan gelecek kuşaklar argümanı şu şekilde özetlenebilir (Ünder, 1996: 137):

- Eğer şimdi yaşayan insanlar çocuk yapmaya devam edeceklerse, yani öldüklerinde de insan soyu devam edecekse,
- Eğer şimdi yaşayanlar gelecek kuşaklara karşı sorumlu iseler,
- Gelecek kuşakların varlığını, refahını ve sağlığını şimdi yaşayanların faaliyetleri etkileyecekse,
- Gelecek kuşakların yaşama hakları varsa, şimdi yaşayan insanlar gelecek kuşakların yaşamını zorlaştıracak faaliyetlerden uzak durmalıdır.
- Gelecek kuşaklar tezini savunanlar burada sözü geçen öncüllerin tümünü onaylamaktadırlar.

Dünya mirası kavramı ile özdeş olarak insanlığın ortak mirası kavramı da kullanılmaktadır. Günümüze kadar, “ortak miras” kavramı farklı ortaklıkları temel alarak çeşitli ortamlarda kullanılmıştır (Kiper, 2004: 118-119):

- Bazen din temelli ortaklıkların bir aracı olarak kullanılmıştır. Örneğin, “İslamiyet’in ortak değerleri” olarak İslam mimarisinin başarılı örneklerine verilen Aga Khan ödülleri gibi.
- Bazen de doğal ve kültürel değerlere bölgesel ölçeklerde sahip çıkılmıştır. Balkan Ülkeleri Ortak Mirası, Akdeniz Ortak Mirası vb.
- Ortak miras kavramı kıtasal ölçekte de kullanılmıştır. Avrupa Kültürel Mirasının korunması yönündeki ilkeler gibi. Bu çerçevede Avrupa Mimari Mirasının korunması Sözleşmesi oluşturulmuştur.
- Ortak miras kavramı en yaygın şekli ile küresel ölçekte kullanılmaktadır

Kültürel ve doğal mirasın korunmasında “gelecek kuşaklar” ve “ortak miras” kavramının yanında bir de “istisnai² evrensel değer” kavramı bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı Dünya Miras Sözleşmesi hakkında bilgi verirken “istisnai evrensel değer” kavramını da analiz etmektir.

Tarihi Arka Plan

Kültürel ve doğal varlıkların korunmasına ilişkin çabaların aslında Dünya Miras Sözleşmesi’nden daha da eskilere dayandığını vurgulamak gerekir. Özellikle kültürel varlıklar üzerinde iki dünya savaşının neden olduğu tahribat uluslararası toplumun bu yönde ilk somut adımları atmasını sağlamıştır (Güneş, 2011: 141). Çünkü savaşın etkileri teknolojideki ilerlemelerle beraber daha şiddetli ve daha uzun süreli görülmeye başladı. Bu durumun ilk önemli örneklerinden biri ABD Ordusu’nca Vietnam’da orman ekosistemini yıkan geniş ölçekli herbisid kullanımınıdır. Bu yöntemin kullanımı yalnızca ekosistemi değil, uzun vadeli etkilerle kullanıldığı yerlerdeki ABD askerleri de dahil, insanların sağlığını da etkiledi (Soysal, 2005: 47). Modern savaşların çevresel etkilerini: Savaşa hazırlığın çevreye etkileri, savaşın çevreye etkisi ve savaş sonrası devam eden çevresel etkiler olmak üzere üç grupta değerlendirebiliriz. Bu etkileri sınıflandırırken bazı etkiler birden fazla kategoride de yer alabilir. Çünkü savaşın etkileri genelde uzun süreli olarak kendini göstermektedir.

1907 tarihli Lahey kuralları ile 20. yy. da kültürel mirasın korunması konusundaki ilk çabalar düzenlenmiş, 1954 tarihli Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme ile normatif bir içerik kazanmıştır (Başlar, 2011: 25).

Mısır Hükümeti tarafından Yukarı Nil üzerinde inşa edilen Asvan barajı nedeniyle aralarında II. Ramses’in heykelinin de bulunduğu Nubian anıtlarının sular altında kalma tehdidi ile karşı karşıya kalmaları ve bunların kurtarılmasına yönelik olarak UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)’nun 8 Mart 1960 tarihinde yaptığı çağrının Dünya Miras Sözleşmesi’nin kabul edilmesinde özellikle belirleyici olduğunu ifade etmek gerekir. UNESCO’nun yürüttüğü kampanya sonucunda 40 milyon dolarlık bir yardım 50 farklı ülke tarafından karşılanmıştır. Bu tutar anıtların kurtarılması için ihtiyaç duyulan miktarın yaklaşık yarısıdır. Uluslararası toplumun ortak çabalarının ortaya çıkardığı bu olumlu sonuç, kültürel varlıkların korunmasına yönelik olarak uluslararası bir antlaşmanın

² Sözleşmede “seçkin, istisnai, nadide veya benzersiz” olarak Türkçe’ye çevrilebilecek “outstanding” kavramının tanımlanmadığı gözlenmektedir (Başlar, 2011: 32). Ancak Sözleşmenin ve Dünya Mirası Konvansiyonunun Uygulanmasına Yönelik İşlevsel İlkeler (Uygulama Rehberi)’in Türkçe çevirilerinde “istisnai” kavramının kullanılmasından dolayı, makale de bu kavram kullanılacaktır.

hazırlanmasına dair girişimleri hızlandırmıştır (Güneş, 2011: 142; Başlar, 2011: 27).

1965 yılında düzenlenen bir Beyaz Saray Konferansı'nda (White House Conference) Dünya Mirası Vakfı'nın oluşturulması önerilmiştir. Bu girişim IUCN (Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği), ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) tarafından başlatılmış ve sonucunda "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi" adıyla 1972 Stockholm Konferansı'nı takiben 1972'de Paris'te toplanan 17. Genel Konferansı'nda ICOMOS ve IUCN'nin katılımı ile UNESCO tarafından kabul edilerek imzaya açılmıştır. Bu süre uluslararası bir sözleşme için olağanüstü hızlıdır (Cleere, 2006: xxi; Güneş, 2011: 142). Dünya Miras Sözleşmesi kapsamında ulusal hükümetin yükümlülüklerini ve görevlerini özellikle yasalastıran ilk ülke Avustralya'dır. Bu yasa Dünya Mirası Varlıklarını Koruma Yasası (1983)'dir (Reser ve Bentrupperbäumer, 2005: 135; Akdoğan, 2010: 11).

Kısaca UNESCO, tüm insanlığın ilgisini çeken, evrensel değer taşıyan doğal ve kültürel varlıkların bakımsızlık, bayındırlık etkinlikleri, silahlı çatışmalar dolayısıyla zarar görmesi, hızlanan bir tempoda yok olması karşısında, uluslararası topluluğu harekete geçirmiş ve "Dünya Mirası Sözleşmesi" geliştirilmiştir (Ahunbay, 2012: 125).

Sözleşmenin varlık kazanması iki ayrı unsura bağlanabilir. Bunlardan birincisi insanlığın ortak mirası kavramının 1970'li yılların başında uluslararası toplumda giderek artan ölçülerde kabul görmeye başlamış olmasıdır. Bir diğer unsur ise 1970'li yıllara gelindiğinde uluslararası toplumun bu tür sit alanlarının korunması yönünde harekete geçmeye istekli olmasıdır (Akipek, 2001: 13-14).

Dünya kültürel ve doğal mirasının korunmasına yönelik uluslararası düzeydeki en önemli hukuki düzenleme niteliğini Dünya Miras Sözleşmesi taşımaktadır. Dünya mirasına giren nesnelerin tüm insanlığın ortak mirasının bir parçası olduğu ve bunların korunmasında tüm insanlığın hak ve menfaati söz konusu olduğu fikrini esas alarak dünya çapında bağlayıcı niteliğe sahip bir koruma sistemi oluşturmaya çalışmaktadır (Güneş, 2011: 142). UNESCO'nun koruma ve kültürel miras hakkındaki bilinçlenme çabalarını destekleyen en etkin aracı, en geniş katılımlısı ve en çok bilineni Dünya Miras Listesi'dir. İlk kez 1978 yılında 13 varlığın (8 kültürel, 4 doğal, 1 karma) dünya mirası olduğu kabulü ile hayat bulmuştur (Ekinci, 2012).

2014'te Doha (Katar) da gerçekleştirilen 38. Dünya Miras Komitesi'nde 26 yeni miras alanı (21'i kültürel, 4'ü doğal ve 1'i karma) Dünya Miras Listesi'ne kaydedilmiştir. Böylece 161 ülkenin Dünya Miras Listesi'nde yer alan miras sayısı 1007'e ulaşmıştır (Dostoğlu, 2014: 2-3). 779 kültürel, 197

doğal ve 31 karma miras bulunmaktadır (URL1). Ayrıca Doha'daki toplantıda 4 miras alanının sınırlarının genişletilmesi de karara bağlanmıştır. Dünya Miras Listesi'nde 1000. miras alanı (Botswana'nın doğal miras alanı Okavango Deltası) listeye girmiştir. Ayrıca Mynmar'ın ilk miras alanı da listeye alınmıştır (Dostoğlu, 2014: 2-3). Sözleşmeye 191 devlet taraftır. İtalya 50, İspanya 44, Çin 47, Fransa 39, Almanya 40, Türkiye 13³ (URL1) miras alanı bulunmaktadır. Ülkelerin dünya mirası listesinde sahip oldukları yer sayılarının dağılımı, ülkelerin listede 1 ile 4 arasında yere sahibiyetinin sık gözlemlendiğini, listede çok sayıda yere sahip olan ülke sayısının az olduğunu anlatmaktadır (Gürsakal, 2014: 24).

Miras Listesi'nde yer alan bazı örnekler: Kilimanjaro Dağı Milli Parkı (Tanzanya), Memfis ve Nekropolü; Gize'den Daşur'a Piramitler (Mısır), Kraliyet Sergi Binası ve Carlton Bahçeleri (Avustralya), Çin Seddi (Çin Halk Cumhuriyeti), Tac Mahal (Hindistan), Persepolis (İran), Hoca Ahmed Yesevi'nin Türbesi (Kazakistan), Aachen Katedrali (Almanya), Yellowstone Milli Parkı (ABD), Pompei ve Herculaneum Antik Kentleri (İtalya), Nemrut Dağı (Türkiye), Vizcaya Köprüsü (İspanya), Bourges Katedrali (Fransa) (URL1).

Kurumsal Yapı

Dünya Miras Sözleşmesi'nin kurumsal yapısı altı ana bölümden oluşmakta ve UNESCO çatısı altında bulunmaktadır.

- Taraf Devletler Genel Kurulu
- Dünya Mirası Komitesi
- Dünya Mirası Merkezi (Komite Sekreteryası)
- Danışman Organlar (IUCN, ICOMOS, ICCROM⁴)
- UNESCO Genel Sekreterliği
- UNESCO Genel Konferansı

Sözleşmede bu organlar arasındaki görev ve yetki paylaşımı yeterince belirgin bir şekilde yapılmamıştır. Bu durum da kimi belirsizliklere neden olmaktadır. Dünya Mirası Komitesi kurumsal yapının merkezinde bulunmaktadır. “Dünya Mirası Listesi”nin yanında “Tehlike Altında olan Dünya Mirası Listesi” sözleşmenin etkinliğinin sağlanabilmesi için

³ Türkiye Sözleşmeye 14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı Kanunla taraf olma kararı almış, Kanun Bakanlar Kurulu tarafından 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Kararla onaylanmış ve 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Gerekli belgelerin UNESCO Genel Müdürlüğüne sunulmasıyla Türkiye Sözleşmeye 16.03.1983 tarihinde resmen taraf olmuştur. (http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somutkulturel-miras/miras-listesi_tr.pdf)

⁴ ICCROM – Uluslararası Kültürel Varlığın Muhafazası ve Restorasyonu Çalışmaları Merkezi

oluşturulmuş, özellikle gelişmekte olan ülkelere bu konuda maddi kaynak sağlanması için “Dünya Mirası Fonu” kurulmuştur (Başlar, 2011: 27-39). Dünya Miras Komitesi, istisnai evrensel değer taşıyan kültürel veya doğal sit alanlarını seçerek Dünya Miras Listesi’ne veya ciddi bir tehdit altında iseler Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi’ne dahil etmek yetkisi ile donatılmıştır. Dünya Mirası Fonu’ndaki birikimleri, her iki listede mevcut veya dahil edilebilecek sit alanlarının korunması amacıyla, kullanmak da komitenin yetki alanına girmektedir. Dünya Mirası Listesi vasıtasıyla en istisnai doğal ortamların uluslararası boyutta tanınmasına yönelik bir mekanizma işlerlik kazanırken, Fon bu tür alanları korumaları için imkanları kısıtlı taraf devletlere Fon’a yaptıkları katkıları aşan ölçülerde teknik ve finansal yardım olanağını sağlamaktadır (Akipek, 2001: 15).

Dünya Mirası Logosu

M. Olyff tarafından DM için bir logo geliştirilmiştir. DM alanlarında bir pano üzerinde veyahut yere işlenerek yerin DM olduğu belirtilir. Bu işaret yerle ilgili yayınlarda da kullanılarak, alanın DM statüsünde olduğunun anlaşılması sağlanır. Simge dünyanın doğal ve kültürel çeşitliliğinin birbirine bağlılığını yansıtmaktadır. Simge dışta bir daire, içinde bir kare şeklindedir. “Ortadaki kare insan yapısı kültürel mirası, çevresindeki daire ise doğayı temsil etmektedir. Dünya gidi yuvarlak olan logo, tüm insanlığa ait olan mirasın küresel düzeyde korunmasını simgelemektedir.” (Ahunbay, 2012: 134) Kültür ve doğa arasındaki etkileşimi Dünya Mirası amblemi sembolize etmektedir (Rodwell, 2002: 41).

Dünya Mirası Sözleşmesi

UNESCO’nun Dünya Mirası Misyonu şu şekildedir (URL2):

- Doğal ve kültürel mirasların korunma altına alınmasını sağlamak ve Dünya Miras Sözleşmesi’ne ülkelerin taraf olmasını teşvik etmek.
- Sözleşmeye taraf ülkeleri, kendi toprakları içerisinde yer alan alanları, Dünya Miras Listesi’ne kaydedilmek üzere aday göstermeleri yönünde teşvik etmek.
- Sözleşmeye taraf ülkeleri, kendi toprakları içerisinde yer alan dünya miras alanları için yönetim planları ve korunma (muhafaza) durumlarını değerlendirmek üzere raporlama sistemleri geliştirmeleri yönünde teşvik etmek.
- Taraf ülkelerin dünya miras alanlarının korunmasına, teknik yardım ve profesyonel eğitim sağlayarak katkıda bulunmak.
- Tehlike altındaki dünya miras alanları için acil yardım sağlamak.

- Dünya miras alanlarının korunmasının gerekliliği konusunda toplumda farkındalık yaratmaları hususunda taraf ülkeleri desteklemek.
- Kültürel ve doğal miraslarının korunmasında, yerel halkların da katılımının sağlanmasını teşvik etmek.
- Uluslararası işbirliğini, dünya kültürel ve doğal mirasının korunması hedefi doğrultusunda teşvik etmek.

Dünya Miras Sözleşmesi bir giriş kısmı ve 38 maddeden oluşmaktadır. Dünya Miras Sözleşmesi'nde yer alan hükümlerin uygulanmasına yönelik olarak ilk defa Dünya Miras Komitesi 1977'de Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme Uygulama Rehberi (Uygulama Rehberi) adıyla bir kılavuzu kabul etmiştir. Rehber, Dünya Miras Sözleşmesi'nin uygulanmasında dikkate alınacak esas, usul ve kriterleri ayrıntılı olarak ortaya koymaktadır. Önceleri 28 madde iken, 2008 yılı itibari ile 290 maddeye ulaşmıştır (Güneş, 2011: 142-143). Uygulama Rehberi, uygulamaya dönük detaylı bir dayanak sağlayan ve herhangi bir zamanda Komite tarafından revize edilebilen esnek bir çalışma dokümanıdır (Bandarin, 2007: 32).

Sözleşmenin giriş bölümünde kültürel ve doğal mirasın geleneksel bozulma nedenleri ile ayrıca sosyal ve ekonomik şartların değişmesiyle bu durumu ağırlaştıran daha da tehlikeli çürüme ve tahrip olgusuyla gittikçe artan bir şekilde yok olma tehdidi altında bulunduğu, kültürel ve doğal mirasın herhangi bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının bütün dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma teşkil ettiği, bu mirasın ulusal düzeyde korunmasının, korumanın gerekli kıldığı kaynakların genişliği ve ilgili ülkenin ekonomik, bilimsel ve teknik kaynaklarının yetersizliği nedeniyle çoğu kez tamamlanmadığı, örgüt mevzuatının bilgi muhafazasını arttırmayı ve yaymayı öngördüğü, kültürel ve doğal varlıklara ilişkin mevcut uluslararası sözleşme, tavsiye ve kararların hangi halka ait olursa olsun, bu eşsiz ve yeri doldurulamaz kültür varlıklarının korunmasının bütün dünya halkları için önemini gösterdiğini, kültürel ve doğal mirasın parçalarının istisnaî bir öneme sahip olduğu ve bu nedenle tüm insanlığın dünya mirasının bir parçası olarak muhafazasının gerektiğini, kültürel ve doğal varlıkları tehdit eden yeni tehlikelerin genişlik ve ciddiyeti karşısında, ilgili devletin faaliyetinin yerini almamakla beraber bunu etkili bir şekilde tamamlayacak kolektif yardımda bulunarak, istisnai evrensel değerdeki kültürel ve doğal mirasın korunmasına iştirakin, bütün milletlerarası camianın ödevi olduğu, bu amaçla daimi bir temel üzerine ve modern bilimsel yöntemlere uygun olarak, istisnaî değerdeki kültürel ve doğal mirasın kolektif korunmasına yöneltilmiş etkin bir sistemi kuran yeni hükümleri, bir sözleşme biçiminde kabulünün zorunlu olduğuna dikkat

çekilmiştir (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, Giriş Bölümü).

Özetle örgüt bu mirasın herhangi bir parçasının yok olmasının veyahut bozulmasının tüm dünya için bir yoksulluk yaratacağını öngörmektedir. Bu çerçevede istisnai değer taşıyan doğal ve kültürel varlıkların ortaklaşa bir şekilde tüm taraf devletlerin katılımıyla korunması için etkin bir sistem kurulması konusunda çeşitli kararlar alınmıştır (Akpınar, 2007: 82). Dünya Mirası Sözleşmesi kapsamına esasen kültürel ve doğal miras girmektedir. İstisnai nitelikteki kültürel ve doğal varlıkların korunmasını konu edinmektedir. Bu çerçevede, sözleşme, devletlerin ulusal miraslarını saptayarak koruma gayretlerini destekleyen bir uluslararası işbirliği ve yardım sisteminin tesis edilmesini amaçlamaktadır (Güneş, 2011: 143).

Sözleşmenin Uygulama Alanı

Sözleşmenin 1. maddesi kültürel mirasın anıtlar, yapı topluluklar ve sitlerden oluştuğunu belirtmektedir.

Anıtlar: “Tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.”

Yapı toplulukları: “Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.”

Sitler: “Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar.”

Sözleşmenin 2. maddesi de 1. maddesi gibi üçlü bir ayrıma giderek nelerin doğal miras sayılacağını belirtir:

“Estetik veya bilimsel açıdan istisnai evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından müteşekkil doğal anıtlar.”

“Bilim veya muhafaza açısından istisnai evrensel değeri olan jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği kesinlikle belirlenmiş alanlar,”

“Bilim, muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnai evrensel değeri olan doğal sitler veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlar.”

Sözleşmenin ilk iki maddesi “kültürel miras” ve “doğal miras” kavramlarının tanımını vermektedir. Uygulama Rehberi'nin 46. maddesine göre varlıklar

hem kültürel hem de doğal miras tanımlarının bir kısmını veya tamamını karşılıyor ise “karma kültürel ve doğal miras” olarak kabul edilir (Dünya Mirası Merkezi, 2008: 22).

Komite 16. Olağan toplantısında (1992 yılında) “kültürel peyzajlar” kavramını listeye eklemiştir (Başlar, 2011: 31). Kültürel peyzajlar kültürel varlıktır ve Sözleşmenin 1. maddesinde belirtilen “doğa ve insanın ortak eserlerini” temsil eder. “Hem iç hem de dış ardışık sosyal, ekonomik ve kültürel güçlerin etkileri ve doğal çevrelerinin ortaya koyduğu fiziksel kısıtlamalar ve/veya fırsatların etkisi altında zaman içinde insan toplumlarının ve yerleşimlerinin evriminin örnekleridir.” (Dünya Mirası Merkezi, 2008: 23).

Sözleşmenin 1. ve 2. maddeleri göz önünde bulundurulduğunda ilgili kültürel ve doğal varlıkların “istisnai evrensel değerinin” kültürel ve doğal mirasın tespitinde belirleyici bir rol üstlendiği dikkati çekmektedir (Güneş, 2011: 143-145). Uygulama Rehberi'nin 49.-53 maddelerinde istisnai nitelikteki evrensel değer belirlenmesinde başvurulacak ölçütlere ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. 49. madde de ayrıca istisnai evrensel değer tanımını yapmıştır. Buna göre istisnai evrensel değer “ulusal sınırları aşan ve tüm insanlığın bugünkü ve gelecek kuşakları için ortak öneme haiz istisnai bir kültürel ve/veya doğal önemi ifade etmektedir. Aslında, bu mirasın sürekli olarak korunması bir bütün olarak uluslararası toplum için büyük öneme sahiptir” (Dünya Mirası Merkezi, 2008: 23).

Bir diğer tanıma göre istisnai kavramı 2 öğeden oluşmaktadır:

- İstisnai nitelikleri sebebiyle evrensel kabul görmüş olması
- Farklı kültür ve geleneklerin çeşitliliğini zaman ve mekan yönüyle temsil edecek nitelikte olmasıdır (Başlar, 2011: 33-34).

Bununla beraber genel kabul gören görüş “yüksek seviyedeki özgünlük ve bütünlüğü ile insanlığın şimdiki ve gelecek kuşakları için ulusüstü nitelikte müstesna bir öneme sahip olan ve esaslı bir şekilde korunmalarının uluslararası toplum bakımından en üst düzeyde önem arz eden kültürel veya doğal varlıkların söz konusu olduğu hallerde, bu tarz bir istisnai evrensel değerden bahsedileceği yönündedir.” (Güneş, 2011: 144 – 145).

Sözleşmenin 4. maddesine göre taraf olan devletlerden her biri topraklarında bulunan kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teşhiri ve gelecek kuşaklara iletilmesinin sağlanması görevinin öncelikle kendisine ait olduğunu kabul eder. Bunun için kaynaklarını sonuna kadar kullanarak ve uygun olduğunda özellikle mali, sanatsal, bilimsel ve teknik alanlarda her türlü uluslararası yardım ve işbirliği sağlayarak elinden geleni yapacaktır. (Sözleşme 4. Madde) Bu çerçevede gelecek nesillere karşı

devletlerin sınırları içerisinde bulunan istisnai kültürel ve doğal alanların korunması konusunda yükümlülük yüklemektedir (Başlar, 2011: 26-27).

Uygulama rehberinin 77. maddesinde, Dünya Mirası Komitesi'nin kendisine ulusal liste ile sunulan bir varlığın istisnai evrensel değere sahip olduğu kanaatine ulaşabilmesi için, söz konusu varlık bahsi geçen şartlardan bir veya daha fazlasını karşılaması gerekir. Bu nedenle aday gösterilen varlıklar (Dünya Mirası Merkezi, 2008: 29-30):

- ✓ İnsan yaratıcı dehasının bir şaheserini temsil eder;
- ✓ Mimari veya teknoloji, abidevi sanatlar, şehir planlama veya peyzaj tasarımı konusundaki gelişmeler üzerine bir zaman zarfı içinde dünyanın belli bir kültürel alanında insan değerleri arasındaki önemli alış veriş sergiler;
- ✓ Yaşayan veya ortadan yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir medeniyete yönelik eşsiz veya en azından istisnai bir tanıklık üstlenir;
- ✓ İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren bir yapı türü, mimari veya teknolojik grup veya peyzaj için istisnai bir örnek olur;
- ✓ Özellikle geri döndürülemez değişikliklerin etkisi altında hassas hale gelen insanın çevre ile etkileşiminin veya kültürün (veya kültürlerin) bir temsilcisi olan geleneksel insan yerleşimi, arazi kullanımı veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olur;
- ✓ İstisnai evrensel öneme sahip olaylar veya yaşayan gelenekler ile, fikirler ile veya inançlar ile, sanatsal ve edebi eserler ile doğrudan veya somut bir biçimde ilişkili olur. (Komite bu kriterin tercihen diğer kriterler ile birlikte kullanılması gerektiğini kabul etmektedir);
- ✓ Üstün doğal bir fenomeni veya istisnai bir doğal güzelliğe veya estetik öneme sahip alanları ihtiva eder;
- ✓ Yaşamın kaydı, yer şekillerinin oluşumunda devam eden coğrafik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler dahil dünya tarihinin önemli aşamalarını temsil eden istisnai örnekler olurlar;
- ✓ Kara, tatlı su, kıyı ve deniz ekosistemlerinin ve bitki ve hayvan topluluklarının evrim ve gelişimindeki devam eden önemli ekolojik ve biyolojik süreçleri temsil eden istisnai örnekler olurlar;
- ✓ Bilim veya muhafaza açısından istisnai evrensel değere sahip tehdit altındaki türleri ihtiva edenler dahil biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için en önemli ve dikkat çeken doğal habitatları kapsar.

“İstisnai evrensel değeri” somutlaştırma adına, Uygulama Rehberi'nde listeye dahil edilecek alanlarda kısmen bulunması gereken yukarıda geçen 10 kriter belirlenmiş. Bunlar kültürel ve doğal miras olarak ayrılmıştı. Bunların ilk 6'sı kültürel, son 4'ü ise doğal mirasta bulunması gereken niteliklere işaret etmekteydi (Başlar, 2011: 32). 2003 yılında Dünya Mirası Komitesininin

6. olağanüstü oturumu on kriteri birleştirmeye karar vermiştir (Karar 6 EXT.COM 5.1)⁵ 2005 yılında kabul edilen Uygulama Rehberi 10'luk tek bir set kabul etmiştir (Başlar, 2011: 33). Dünya Miras Listesi'nde yukarıda belirtilen kriterlerden bir veyahut birkaçına uygun çok çeşitli varlıklar yer almaktadır (Akpınar, 2007: 83). Bu değerlerin listeye dahil edilmesi safhasında Komite bir istisnai evrensel değer tutanağı hazırlayarak gelecekte bunların korunması için önemli bir destek vermektedir. Komite, bütün kültürlerin estetik, entelektüel, dini ve sosyolojik yansımalarının bütünlüğünü ve niteliğini temsil etmeyi amaçlamaktadır. Uluslararası topluluğun tamamı için bu tür istisnai değerler büyük önem taşımaktadır. Bu tür değerlerin sınırları içinde bulunduğu devlet tarafından aday göstermeleri beklenmektedir (Başlar, 2011: 34).

Uygulama Rehberi'nin 78. maddesinde ilgili kültürel ve doğal varlıkların "İstisnai evrensel değere sahip olduğunun düşünülmesi için bir varlığın bütünlük ve/veya özgünlük koşullarını karşılaması ve muhafazasının sağlanması için yeterli korumaya ve yönetime sahip olması" gereklidir. (Dünya Mirası Merkezi, 2008: 30). Bu gereklilik yukarıda verilen şartların karşılanması haricinde gerekmektedir (Güneş, 2011: 146).

Binlerce kültürel ve doğal miras olmakla beraber, sözleşmenin amacı bunların tamamının korunması değildir. Sözleşme istisnai evrensel değer (outstanding universal value) olarak kabul edilen mirasın korunmasını öngörmektedir. (Dünya Mirası Merkezi, 2008: 23). Coğrafi, biyolojik ve fiziksel değerler doğal mirasta önplana çıkarken, kültürel mirasın evrensel olmasında belirli bir sosyal çevrenin veya kültürün istisnai örneği olması yeterli olmalıdır. Bir istisnai kültürel değerün dünya mirası olarak nitelendirilmesi için din ve milliyetlerin kabul edebileceği ortak değerler olması şart değildir.

Sözleşme sadece 1. ve 2. maddelerde sayılan somut taşınmaz değer ve alanları koruma altına almaktadır (Başlar, 2011: 32). Uygulama Rehberi'nin 48. maddesine göre de "taşınabilir hale gelmesi muhtemel taşınmaz mirasın adaylığı dikkate alınmayacaktır." (Dünya Mirası Merkezi, 2008: 23). Dolayısıyla somut olmayan kültürel miras, özel bir Sözleşme ile koruma altına alınmış; taşınabilir değerler Sözleşme kapsamı dışında tutulmuştur.

Dünya Miras Listesi'ne girecek mirasların;

- Taşınmaz
- Somut
- İstisnai doğal veya kültürel miras olarak değerlendirilmesi gerekir.

⁵ <http://whc.unesco.org/archive/6extcom.htm#6extcom5-1>

Bunların yanı sıra bahsi geçen Uygulama Rehberi'nde belirtilen 10 ilkedен en az birisini Dünya Mirası Listesi'ne dahil olmak için gerçekleştirmiş olması gerekir.

Listede yer alan doğal ve kültürel değerlerin dünyadaki kültürel çeşitliliği tam olarak yansıtmadığı söylenebilir. Dünya üzerindeki kültürel ve doğal mirasın tamamını sözleşme koruma altına almamaktadır. Sözleşme, bilindiği gibi “sınırlı ve seçkin örneklerin” korunması amacını taşıdığından, kültürel mirasın kapsamlı bir şekilde korunamaması bir eksiklik olarak nitelendirilebilir (Başlar, 2011: 44).

Dünya mirası Listesinin dünyada mevcut evrensel değer taşıyan doğal ve kültürel varlıkları dengeli bir şekilde temsil etmesi konusuna önem verilmekte ve bu yönde uğraşılmaktadır. Dünya Miras Listesi'nin tüm dünyayı temsil etmesi konusu önemlidir. Bu amaçla, Dünya Miras Listesi'ne aynı tip anıt veya sitin, tarihi kentin çok sayıda örneğinin girmesi yerine, farklı coğrafi alanların, kültürlerin özgün, “ünik kültürel” ve doğal varlıklarının, kültürel peyzajlarının katılımının sağlanması hedeflenmektedir. Dünya Mirası Merkezi değerlendirmelerin ve çalışmaların bölge temelinde ele alınması için dünyayı 5 alana ayırmıştır. Bunlar Afrika, Arap ülkeleri, Asya ve Pasifik, Avrupa ve Kuzey Amerika, Latin Amerika ve Karayipler'dir. DM Listesi'ne kültürel ve doğal varlıkların girişinde, istisnai evrensel değerlerin yanı sıra, söz konusu varlığın “korunma durumu, yönetim sistemi, özgünlüğü ve bütünlüğü” konuları da incelenmektedir (Ahunbay, 2012: 127- 131).

Özgünlük

Dünya Mirası'na 1-6 arasındaki kriterler kapsamında aday gösterilen varlıklar özgünlük koşulunu sağlamak zorundadır. Özgünlük koşulları, kültürel mirasın türüne ve ait olduğu kültürel çerçeveye bağlı olarak değişebilir. Bu nedenle ait olduğu kültür çerçevesinde kültürel mirasın özgünlüğünün değerlendirilmesi yönünde bir eğilim vardır. Orjinallığe ilişkin olarak Nara Dokümanı, bu tür varlıkların özgünlüklerinin incelenmesi için pratik bir dayanak sağlar. Eğer kültürel değerleri aşağıda belirtilen çeşitli öznitelikleri vasıtasıyla tam ve güvenilir bir şekilde ifade edilirse, kültürel bağlamına ve kültürel mirasın türüne bağlı olarak, varlıklar özgünlük koşullarını sağlamış kabul edilebilir (Dünya Mirası Merkezi, 2008: 30-31, Ahunbay, 2012: 131-132):

- Biçim ve tasarımda özgünlük,
- Malzeme ve maddede özgünlük,
- Kullanım ve işlevde özgünlük,
- Gelenekler, teknikler ve yönetim sistemlerinin özgünlüğü,

- Yer ve konumun özgünlüğü,
- Dil ve diğer somut olmayan miras türleri,
- Ruh ve duygu ve
- Diğer iç ve dış etkenler,

başlıkları altında ele alınmaktadır.

Ruh ve duygu gibi öznelikler, “özgünlük koşullarının pratik uygulamalarına çok elverişli değerlerdir, ancak yine de gelenek ve kültürel devamlılığı sürdüren toplumlarda yer duygusu ve karakterin önemli bir göstergesidir.” Tüm bu kaynakların kullanılması, “kültürel mirasın belirli sanatsal, tarihi, sosyal ve bilimsel boyutunun ayrıntılandırılmasına olanak sağlar. "Bilgi kaynakları", kültürel mirasın doğasının, özelliklerinin, anlamının ve tarihinin bilinmesini mümkün kılan tüm fiziksel, yazılı, sözlü ve sembolik kaynaklar olarak tanımlanmaktadır.” Taraf Ülke öncelikli olarak orijinalliğin tüm önemli uygulanabilir özneliklerini belirlemesi gerekir. Özgünlük beyanı bu önemli özneliklerin ne dereceye kadar orijinal olduğu veya orijinalliği ifade etmekte olduğunu değerlendirmelidir. Özgünlükle bağlantılı olarak, arkeolojik kalıntıların veya tarihi binaların veya bölgelerin yeniden yapımı yalnızca belirli durumlarda mazur görülebilir. Yalnızca tam ve detaylı dokümantasyona dayanması durumunda yeniden yapım kabul edilebilir (Dünya Mirası Merkezi, 2008: 31)

Bütünlük

DM’na aday kültür varlıklarının “iyi korunmuş olmaları, bozulma süreçlerinin denetim altına alınmış olması” istenir. Bütünlük koşulunu DM Listesi’ne önerilen tüm varlıklar sağlamalıdır (Ahunbay, 2012: 133).

Bütünlük, doğal ve/veya kültürel mirasın ve özneliklerinin eksiksizlik ve bütünlüğünün bir ölçütüdür.

Bu nedenle bütünlüğün şartlarının incelenmesi, varlığın:

- a) istisnai evrensel değerini ifade etmek için gerekli tüm unsurları ne kadar kapsadığının;
- b) varlığın önemini gösteren özelliklerin ve süreçlerin tam temsilini sağlayacak yeterli büyüklükte olup olmadığının;
- c) gelişim ve/veya ihmalin olumsuz etkilerinden ne ölçüde etkilendiğinin; değerlendirilmesini gerektirir. (Dünya Mirası Merkezi, 2008: 32)

“Bütünlük varlığın fiziksel durumu yanında, somut olmayan yönlerini de kapsamaktadır. Yapılan değerlendirme ‘bütünlük’ raporu olarak başvuru dosyasında yer alır.” (Ahunbay, 2012: 133).

Seri Adaylık Mekanizması

Dünya Mirası'nın geliştirilmesi için uygun mekanizmalardan biri "seri adaylıklar"dır.

Seri adaylıklar, istisnai evrensel değer, tek bir varlık ölçütünde değerlendirilemeyeceği adaylıklar için geçerlidir. Seri adaylıklar aşağıdaki durumlarda sunulabilir:

- "Tek bir Taraf Ülke'nin topraklarında yer alan, seri ulusal varlıklar şeklinde"; veya
- "Farklı Taraf Ülkelerin topraklarında yer alan ve tüm Taraf Ülkelerin fikir birliği ile sunduğu, seri sınırötesi varlıklar şeklindedir."

Aşağıdaki özelliklere sahip varlıklar için seri adaylıklar geçerlidir:

- "Aynı tarihi ve kültürel gruba ait varlıklar,
- Bir coğrafi bölgenin karakteristik özelliklerini taşıyan aynı türdeki varlıklar,
- Aynı jeolojik, jeomorfolojik formasyona sahip, aynı biyocoğrafik bölgede yer alan veya aynı ekosisteme tabi olan; tek başına değil, bir bütün olarak istisnai evrensel değere sahip olduğu kabul edilen varlıklar."

Dünya Miras Merkezi ve ICOMOS, finansal olarak taraf ülkelere destek sağlamakta ve bu yolla Dünya Miras Listesi'ne İpek Yolu'nun seri ve / veya sınırötesi olarak adaylığının sunulmasını teşvik etmektedir (Torcu, 2013: 15). İpek Yolu, Hint Okyanusu, Baharat Yolu gibi ülkelerarası ortak tematik çalışmalar Doha'daki toplantıda öne çıkan konulardı (Yıldırım, 2014).

Dünya Mirası Listesinden Çıkarılma

Uygulama Rehberi'nin 192. maddesi ilgili varlıkların şu 2 halde Komite tarafından Dünya Miras Listesi'nden çıkarılabileceğini öngörmektedir (Dünya Mirası Merkezi, 2008: 60):

- a) Listeye alınmasına esas teşkil eden niteliklerini kaybedecek ölçüde ilgili varlık bozulmaya uğramışsa.
- b) Dünya mirasının bir parçası olan varlığın kendine özgü nitelikleri, insan faaliyetleri nedeniyle henüz adaylık aşamasında tehdit altındaysa ve o dönemde Taraf ülke tarafından özetlenen gerekli düzeltici önlemlerin önerilen süre zarfında alınmadığı durumda.

Dünya Mirası Listesi'nde yer alan varlıkların bu listeden çıkarılması yönünde Dünya Mirası Komitesi'nin 2 kararı mevcuttur. İlk karar

Umman'da yer alan bir koruma alanı ile ilgilidir. Arap Afrika Antilobu adlı bir tür için sağlanan koruma alanının kapsadığı arazinin %90 oranında hükümet tarafından azaltılması ve bu türün popülasyonunun 65'e (450'den) düşmesi sonucunda 2007 yılında bu alan listeden çıkarılmıştır. 2. karar ise Almanya'daki Elbe Nehri vadisine ilişkindir. Genel görünümü bozan bir köprü'nün inşa edilmesinden dolayı Elbe Nehri Vadisi 2009 yılında aynı şekilde Komite tarafından listeden çıkarılmıştır (Güneş, 2011: 153). Listedен çıkarma tehdidi, büyük bir prestij kaybı olarak kabul edilmektedir (Yıldırım, 2014).

Birçok Dünya Mirası alanında kentleşme, sanayileşme, kötü yönetim, ihmal, doğal afet, savaş gibi sebeplerle sorunlar vardır. Örneğin köprü inşaatları nedeniyle Bordo, Dresden ve Köln kentleri; hızlı tren hattı projesi nedeniyle Barselona, gökdelen inşaatı nedeniyle Londra ve St. Petersburg, ağaç kesimi nedeniyle de Kongo ve Mozambik Dünya Miras Komitesi'nin gündemine gelmiştir ve uzun tartışmalar neden olmuştur. Savaş ve silahlı çatışmalardan zarar gördükleri için Afganistan, Bosna, Irak, Suriye Mali gibi ülkeler de Komitenin gündemine gelmiştir. Haiti depremi ve Pakistan'daki sel felaketi gibi doğal afetler de miras alanları bakımından tedbir alınmasını gerektirmiştir (Türkoğlu, t.y.).

Sonuç

Çalışma kapsamında istisnai evrensel değer incelenirken bu kavramın Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ile Dünya Mirası Konvansiyonunun Uygulanmasına Yönelik İşlevsel İlkeler (Uygulama Rehberi)'deki tanımı esas olarak kullanılmıştır.

Dünya Mirası olarak önerilen, ilan edilen ve Dünya Mirası Listesi'ne alınan alanlar için Uygulama rehberi doğrultusunda hazırlanan bir yönetim planı olmasını, Dünya Mirası Merkezi zorunlu görmektedir. Uygulama Rehberi'ne göre, varlığın istisnai evrensel değere sahip olduğunun belgelenmesi Dünya Mirası Listesi'nde yer alma şartları içinde en önemlisidir. Diğer şartlar içinde "Özgünlük" ve "Bozulmamışlık" niteliği de yer almaktadır. Bütünlük ve eksiksizlik nitelikleri, bozulmamışlık niteliği içinde değerlendirilmektedir. Dünya Miras Listesi'ne alınabilmek için bütün bu koşullara ek olarak, Koruma ve Yönetim koşullarının da sağlanmış olması gerekmektedir. Koruma ve Yönetim koşulları içinde ise, "sınırlar, tampon bölge, yönetim sistemleri, sürdürülebilir kullanım gibi özelliklerin" tanımlanması istenmektedir (Gülersoy, 2012: 93- 94).

Listeye tüm dünya için ünik⁶, özgünlüğünü, bütünlüğünü korumuş alanların alınması, böylece dengeli bir dağılımın coğrafi olarak da sağlanması istenmektedir. Üye ülkelere, dünya miras listesine, ünik olmayan, sadece yerel, ulusal düzeyde önem taşıyan anıt veya alanların aday gösterilmemesi tavsiye edilmektedir. Evrensel değer taşıyan alanların, eserlerin korunması uluslararası seviyede önem taşıdığından, sözleşmeye üye ülkeler bu sorumluluğu paylaşmaktadır. İstisnai evrensel değerlerin yitirilmemesi için halkın bilinçlendirilmesi, iyi bir yönetim sistemi oluşturulması ve sürekli izleme konuları vurgulanmaktadır (Ahunbay, 2012: 133-134).

Uygulama Rehberi'nde "her varlık uygun bir yönetim planına veya varlığın istisnai evrensel değerinin katılımcı yollarla nasıl korunması gerektiğini belirten bir yönetim sistemine sahip olmalıdır. Bu yönetim sisteminin amacı, bugünkü ve gelecek kuşaklar için varlığın etkin korunmasını sağlamaktır." denilmektedir.

Geliştirilmeye açık yapısı, sözleşmenin önemli özelliklerinden birisidir. Günün ihtiyaçlarını karşılayacak düzenlemeler Uygulama Rehberi yoluyla kabul edilmektedir. Örneğin evrensel istisnai değer kavramına ilişkin kriterlerin zaman içinde geliştirilmesi, yeni kavramların (kültürel manzaralar) ortaya konulması ve ulusal sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yollarının açılması Sözleşmeyi zamanın ihtiyaçlarına uygun kılabilir (Başlar, 2011: 49). Öte yandan "İstisnai evrensel değer" yeterince sıkı bir tanımının bulunmayışı ve "istenilen duruma" göre farklı şekilde yorumlanıyor olması önemli bir eksiktir (Yıldırım, 2014).

Uluslararası toplumun ortak çabaları neticesinde meydana getirilen kültürel ve doğal mirasının korunması için mevcut sistemin daha etkin bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Bu çerçevede; istisnai evrensel değer tanımının hem daha belirleyici ve somut kriterlere dayanılarak yapılması hem de geliştirilmeye açık bir yapısı olması gerekmektedir. Varlığın Dünya Mirası Listesi'nden çıkarılması ve Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne kaydırılması yaptırımlarının daha etkili kullanılması, Dünya Mirası Fonu'nun geliştirilmesi ve ihtiyaçlara cevap verebilir hale getirilmesi de diğer önerilerdir.

⁶ Ünik: Tek, eşi olmayan

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (2012). UNESCO Dünya Miras Listesi ve Miras Yönetimine Etkisi. D. Ü. Asu Aksoy içinde, *Kültürel Miras Yönetimi* (s. 125-142). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını .
- Akdoğan, K.N. (2010). *Dünya Miras Alanlarının Yönetiminde Turizmin Etkinliği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Akipek, S. (2001). Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'nin Değerlendirilmesi. *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, 50(4): 13-39.
- Akpınar, E. (2007). Türkiye'nin Dünya Mirası Listesi'ndeki Yeri ve Yeni Bir Aday Önerisi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1): 81-106.
- Bandarin, F. (2007). *World Heritage - Challenges for the Millennium*, Labadi, S., UNESCO World Heritage Center, Paris, pp. 32.
- Başlar, K. (2011). Kırkıncı Yılında Dünya Mirası Sözleşmesi (1972-2012). *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 7(27): 25-52.
- Cleere, H.(2006). Foreword. *Managing World Heritage Sites*, Leask, A., Fyall, A., Butterworth – Heinemann, Oxford, xxi.
- Dostoğlu, N. (2014). Bursa UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde. *Bursa'da Zaman*, 11: 2-7.
- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi, 1972.
- Dünya Miras Listesi'nde Türkiye,
“http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somutkulturel-miras/miras_listesi_tr.pdf”
- Dünya Mirası Merkezi (2008). *Dünya Mirası Konvansiyonunun Uygulanmasına Yönelik İşlevsel İlkeler*, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması İçin Hükümetler Arası Komite, 2008
- Ekinci, Y. (2012). Dünya Mirası Nedir? Nasıl Girilir? Nasıl Kalınır? <http://www.worldheritageturkey.com/tr/detail/20/dosyalar/258/yasagul-ekincibr-dunya-mirasi-nedir-nasil-girilir-nasil-kalinir.html>.
- Gülersoy, N.Z. (2012). Dünyada ve Türkiye’de Alan Yönetimi Tanımı ve Örnekleri, D.Ü. Asu Aksoy içinde, *Kültürel Miras Yönetimi* (s. 93-124). Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Güneş, A.M. (2011). Dünya Mirası Sözleşmesi'ne Kısa Bir Bakış. *İstanbul Barosu Dergisi*, 85(6): 141-158.

Gürsakar, N. (2014). Dünya Mirası Bursa. *Bursa'da Zaman*, 11: 24-25.

Karar 6 EXT.COM 5.1

<http://whc.unesco.org/archive/6extcom.htm#6extcom5-1>

Kiper, H.P. (2004). Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerinin Korunması-Türkiye-Bodrum Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Reser, J.P., Bentrupperbaumer, J.M. (2005). What and Where are Environmental Values? Assessing the Impacts of Current Diversity of Use of 'Environmental' and 'World Heritage' Values", *Journal of Environmental Psychology*, 25: 125-146.

Rodwell, D.(2002). The World Heritage Convention and the Exemplary Management of Complex Heritage Sites, *Journal of Architectural Conservation*, 8(3): 40-60.

Soysal A. (2005). Birinci, İkinci Körfez Savaşları ve Çevre, *Irak'ta Savaş ve Sağlık*, Türk Tabipleri Birliği Yayınları, Ankara, s. 47-53.

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı (2014). *Dünya Mirasında Türkiye*, Ankara.

Torcu, D. (2013). *UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 4. Türksoy Üye Devletleri UNESCO Milli Komisyonları Toplantısı, 2. Kültürel ve Doğal Miras Semineri*. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.

Türkoğlu, G. (tarih yok). UNESCO Nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi Büyükelçi Gürcan Türkoğlu'nun Aktüel Arkeoloji Dergisine Verdiği Mülakat. *Aktüel Arkeoloji* - www.aktuelarkeoloji.com.tr/?/=942.

URL1. World Heritage List, <http://whc.unesco.org/en/list/>

URL2. UNESCO Dünya Miras Kavramı, *İstanbul Sit Alanları Alan Yönetimi Başkanlığı*, www.alanbaskanligi.gov.tr/unesco_dunya_miras_kavram%C4%B1.html

Ünder, H. (1996). *Çevre Felsefesi*, Ankara: Doruk Yay.

Yıldırım, A.E. (2014). Doha'daki UNESCO Dünya Miras Komitesi Toplantısı'ndan İzlenimler. *Arkitera*,

<http://www.arkitera.com/gorus/531/dohadaki-unesco-dunya-miras-komitesi-toplantisindan-izlenimler>.